

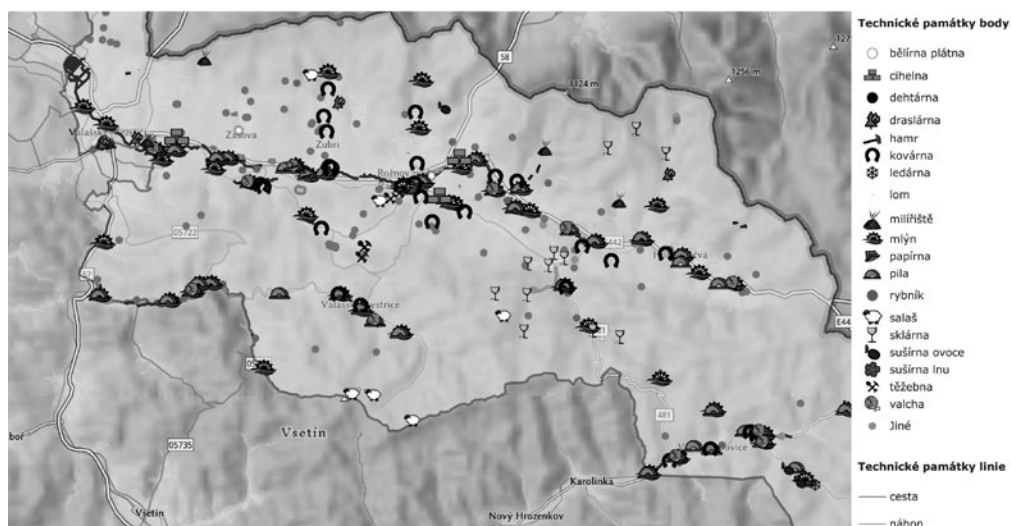
Stopy lidského umu

Samuel Španihel

Valašsko představuje v dnešní době turisticky zajímavý region, který těží zejména z kombinace beskydské přírody a lidové tradice. O atraktivitě zdejšího prostředí není nutno se více rozepisovat, naopak téma lidové tradice (a zejména způsoby její ochrany a zachování pro další generace) přímo k diskuzi vybízí. V tomto krátkém příspěvku bude představen výzkumný projekt Stopy lidského umu, jenž se věnuje jednomu z aspektů tradiční kultury – rukodělné výrobě, respektive jejímu zázemí. Konkrétně jde tedy o výzkum drobných provozně-technických a hospodářských objektů, čili různých provozoven a výroben. Tyto připomínky zručnosti předchozích generací jsou totiž velmi ohroženým typem památek, protože se na ně v drtivé většině nevztahuje žádný typ ochrany vyplývající ze zákona o památkové péči. Velká část z těchto staveb či areálů zanikla, případně dnes slouží jinému účelu, přičemž aktuální vlastník často neví o původní funkci objektu. V současnosti se navíc vytrácí povědomí o jejich existenci, původním účelu i významu, protože již prakticky nežijí zástupci generace, která v nich pracovala, a tak se k nám informace dostávají zprostředkovaně, nejčastěji jako dětské vzpomínky nejstarší dnes žijící generace. Ještě hůře než samotné památkové stavby je na tom jejich návazná infrastruktura a průvodní naturfakty, tedy cesty, náhony, agrární útvary (terasý, hromadiska) a jiné krajinné prvky, které ve velkém měřítku zanikaly v období po druhé světové válce, kdy probíhala výrazná změna vnímání a zároveň i využívání hospodářské krajiny.

Projekt Stopy lidského umu tedy zkoumá specifické stavby, zdánlivě úzkoprofilového zaměření. Ve skutečnosti však jde prakticky o jakoukoli stavbu, v níž probíhal výrobní či reparační proces, který nebyl primárně spojen s polnohospodářskou produkcí, ale mohl na ni sekundárně navazovat. Základní sledovanou skupinu tvoří hamry, cihelny, valchy, lomy, důlní dílny, pily, mlýny, sklárny, mlířišťe, draslárny, dehtárny, papírny, mandly, sušírny ovoce, bělírny plátna, salaše, kovárny, náhony, cesty, rybníky, vápenky, kamenické dílny a drobné vodní stavby (šrotovníky, pohonné jednotky) a další. Kromě objektů samotných jsou zkoumány také technologické postupy (např. výroba drasla, dřevěného uhlí, skla, plsti, brusných kamenů, pálených i nepálených cihel, železa, mouky, keramiky, využívání lesních porostů, plavení a zpracování dřeva, zpracování vlny, lnu či konopí, opracování kamene).

Zájmovou oblastí výzkumu je území bývalého rožnovského panství. Geograficky jde o údolí Rožnovské Bečvy a údolí Bystřice, přičemž jsou k této oblasti připojeny obce Velké Karlovice a Lešná spolu s katastrálním územím Krásna nad Bečvou. Samotné město Valašské Meziříčí sem však již nepatří. Zvolené Rožnovské panství představuje ideální modelovou oblast, která byla díky své geomorfologické diverzitě osídlována v dlouhém časovém období, a to různými kolonizačními proudy, přičemž každý z nich sledoval jiné cíle (různé typy využívání půdy, pasení ovcí, lesní řemesla). Výsledkem je, že na poměrně malém území vznikla velice pestrá hospodářská soustava, skládající se z několika různých výrobních systémů, které varíují od jednoduchého samozásobitelství, skrze řemeslnou výrobu pro lokální obchod a služby až k průmyslové výrobě, ojediněle i s exportním významem. Jako reprezentativní obce byly vybrány Zubří a Velké Karlovice. Tyto sídelní jednotky díky svému specifickému sídelnímu a historickému vývoji totiž teoreticky nabízejí nejširší škálu sledovaných objektů.

Obr. 1: Aktuální stav mapového podkladu pro veřejnost, který bude dostupný na internetové adrese <https://stopyumu.cz/mapove-podklady/> Foto: L. Tlapáková.

Obr. 2: Půdorys hospodářské budovy lokalizovaný v Zubří-Kotelnici. Foto: S. Španihel.

Na začátku projektu byl vytvořen odborný tým složený z etnologů, antropologů, historiků, ekologů, geoinformatiků, muzejních i terénních pracovníků, archeologa a geologa. První část roku 2020 byla věnována vytváření výchozích struktur, jako je databáze objektů a dvě základní mapy. První mapa zachycuje opět samotné objekty rozdělené na základě jejich funkčního využití a stavu zachování v krajině, druhá slouží k zaznamenání pomalu mizejících toponym, která se vážou k jednotlivým objektům, nebo činnostem. Pro veřejnost byla připravena internetová stránka www.stopyumu.cz, která obsahuje popis projektu a jsou na ní detailně popsány jednotlivé profese a s nimi související objekty. Stránka se stále buduje a nové informace přibývají průběžně. Archivní bádání přineslo množství písemných, mapových i obrazových pramenů, mezi kterými je nutno jmenovat zejména nejstarší fotografie regionu, které zachycují nejen poslední původní řemeslníky či výrobce spolu s jejich výrobky nebo objekty, ale také stav valašské krajiny před zavedením zmiňovaných změn druhé poloviny 20. století. Terénní práce, které zatím proběhly, je možné rozdělit do tří skupin. Prvním typem je sběr vzpomínek, ale také názorů aktuální populace zkoumaného regionu na předmětné téma. Druhý typ se váže s geologií – jsou zkoumány jednotlivé lomy v oblasti a je vytvářen vzorník těžených hornin. Poslední druh terénních akcí je propojen s archeologií. Zatím proběhly jenom povrchové prospekce, které směřují k ověření, případně k nalezení částečně či úplně zaniklých lokalit. Během trvání projektu jsou však plánovány i archeologické sondáže na nejperspektivnějších lokalitách. Z dalších probíhajících a plánovaných aktivit je potřebné zmínit dokumentování a modelování krajiny, které poskytne doslovně nový pohled a bude zohledněno v závěrečných výstupech.

Mezi tyto výstupy, kromě již zmiňované webové stránky a map, které se po svém dokončení zpřístupní veřejnosti, bude patřit také putovní výstava s průvodním katalogem ve formě monografie, jež se představí v partnerských muzeích po dokončení projektu. Samozřejmostí je publikace odborných článků (aktuálně se připravuje studie s tématem salašnictví) a organizace mezinárodní konference, kde budou prezentovány výsledky projektu v konfrontaci s poznatky zahraničních badatelů.

V závěru bychom rádi apelovali na čtenáře, kteří by mohli svými znalostmi pomoci k zdárnému naplnění projektu, aby kontaktovali autora článku, případně kteréhokoliv člena výzkumného týmu. Jak bylo zmíněno, projekt zkoumá a dokumentuje drobné provozně-technické a hospodářské objekty a jejich pozůstatky v krajině včetně navazující infrastruktury a znalostí výrobních postupů s ohledem na jejich někdejší hospodářskou a současnou kulturně-historickou, krajinnotvornou a identitotvornou funkci. Důležitým aspektem projektu je také jejich ochrana a zachování, protože představují unikátní, avšak velmi ohrožený a pomalu mizející prvek typické valašské krajiny.

Poznámky:

¹ Projekt *Stopy lidského umu* (DG20P02OVV004) podpořilo Ministerstvo kultury České republiky z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Hlavní řešitel projektu je PhDr. Přemysl Mácha, Ph.D. (Etnologický ústav Akademie Věd České Republiky), spoluřešitelem doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D. (Ústav evropské etnologie FF MU). Projekt začal v roce 2020 a skončí o tři roky později.